

AZ INTERPRETÁCIÓ ÉS PILINSZKY

"Aki csupán megszagolja - nem ismeri
a virágot, és nem ismeri az sem,
aki letépi, csak azért, hogy
tanulmányozza."

(Hölderlin)

Úgy tűnik, a Pilinszky-kultusz csillapodóban van. Ez pedig kedvez a költő józan és felelős megértésének. Mert a divat ugyan köztudatba emelhet egy-egy alkotót, de ez rendszerint esetleges, pontatlan és átmeneti jellegű. A közönség inkább csak fogyasztója, nem pedig meg- és együttélője művészetüknek. S a szerző neve eközben úgy használódik el, hogy művészetéből töredékesen és tisztázatlanul kerül valami a felszínre. E látszólag kissé távoli bevezető talán azért nem felesleges, mert Pilinszkyról szólni annyi, mint önmagunkról is elgondolkozni. Költészetének egyik titka éppen az, hogy az olvasó mindig úgy érezheti, a versek csak neki szólnak. E megérintettség azonban könyörtelen és hideg szembenézést követel, egy magunkra is vonatkoztatott revíziót tehát - a róla való beszédre ezután válhatunk valóban alkalmassá.

Nem pusztán egy újfajta (vagy inkább elfeledett) olvasás etikai igényéről van itt szó, hanem Pilinszky valós

megértésének előfeltételéről. "Tekintete mozgását" követve veletartani: minden utólagos tárgyilagosság előlege. S ha mégoly igaz is a figyelmeztetés, hogy "sürgető feladat tárgyi módon beszélni róla..., hogy elemezni e világ számára csak úgy lehet, ha némileg eltávolítjuk magunktól, talán éppen a hozzá való hűség kedvéért" (Balassa Péter) - az eddigi elemzések nem mindig erről tanúskodnak. E költészet - többek között - arra is intelem, hogy mechanikussá idegződött megközelítési-feldolgozási módszereink elavulóban vannak. Ama tényeken túli, s nem kiséjázható realitás, melyről tudósít (s amely jelenleg hiányként van jelen), annak igazolására is, hogy Pilátus nem fiktív személy. A bűnös bennünk van.

Nemrégiben jelent meg Tüskés Tibor új könyve, amely elsőként érinti Pilinszky egész életművét. Vállalkozásának felelősségét külön hangsúlyozottá teszi, hogy műve az Arcok és vallomások című közismert, népszerűsítő sorozatban jelent meg. Ez azt is jelenti, hogy sokan most ismerkedhetnek meg először közelebbről a költővel.

Tüskés - ahogy azt az előszóban írja - "élet és mű kölcsönhatásának" vizsgálatával kíván hiteles portrét rajzolni. Bevallása szerint "e könyv előtanulmány: a bölcsőtől a koporsóig tartó élet lineáris és a műfajokban, s gondolatokban gazdag életmű vertikális metszete" (kiem. tőlem). Óvatosságában szerény, de megnyerő indítás. Az idézés fontos, mert a leendő kifogások eredendően nem a szerző módszeréből következnek. Habár Tüskés maga is hangsúlyozza, hogy Pilinszky-nél "a távolság, ami élmény és mű között feszül roppant nagy" és "költészetét általában nem életrajzi adatok értelmezik, magyarázzák", ennek ellenére a könyv olvasásában előrehaladva mindjobban elbillen a műértelmezés és az életrajz közötti egyensúly. Így a költő pályájának tényekkel rögzíthető adatai túlzottan előtérbe kerülnek: Tüskés mintha mégsem számolt volna

kellőképpen azzal, hogy az életrajz alapos ismerete nem lehet vég-, csak kiindulási pont, a művek megértésének előkészítése. Ennek terén valóban tisztáz és eloszlat néhány legendát (pl. lágerélmény, Újhold-értékelés, stb.), és némely vers, s motívum élményhátterét még jól sikerül megvilágítania (**Francia fogoly**, **Kis éji zene**, **Jutta Scharer-kapcsolat**). Csakhogy a művekkel szemben elfogulatlan distanciát a költői világkép átélése nélkül teremti meg, s ez előbb-utóbb hiteltelenséghez vezet. Így a költő "misztikus szenvedése", a hit, a személyiség problematikája (lásd: a költői szerep médiumként való felfogása) és a versekből és kimutatható személyes vívódások (különösen a korai szakaszban) jelentőségünkhöz képest alig képest helyet. Ezzel szemben a költő "világnézeti tartópilléreként" Saint-Exupery kis hercegét többször is megemlíti.

Ebben csak a költő és a keresztény misztika mélyebb megértésének hiányát gyaníthatja az olvasó. De a Weil-élmény kifejtése helyett is csak Weil életéről szerezhethünk némi ismeretet, az egzisztencializmus hatására való hivatkozáskor pedig a Sartre-idézet helyett helyénvalóbb lenne Kierkegaard szerepét nyomatékosabban hangsúlyozni, esetleg vele összevetni.

Dicséretes, hogy Tüskés az életmű szerves részének tartja, s ennek megfelelően is kezeli a költő kisprózáját, valamint a vele folytatott beszélgetéseket, s Kocsis Zoltán figyelmeztetését is közvetíti: a hangfelvételeket sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ugyanakkor viszont az életműn belül: súlypontok megjelölésében ismét nem elég körültekintő. Ehhez jóval több verselemzés kellett volna, de ehelyett jórészt csak idézeteket találunk, illusztrációképp. Lényegében még az **Apokrifról** is csak annyit tudunk meg a cím lefordítása után, hogy szintézisvers és -83 soros. Ami keveset megragad belőle, az is hiányos - csak egy példa erre: a "Levegőtlen prés"-t a személyi kultusszal behelyettesíteni túlzott aktualizálás. De a **Nagyvárosi**

ikonok utáni fordulat darabjaival még kevesebbet foglalkozik. Valóban "legszembetűnőbbek a füllel érzékelhető, szemmel látható jelek", de ezek felsorakoztatása után fontosabb tartalmi részletezésre alig tér ki. Érdemes lett volna a tematikai módosulás mögötti költői alapállás változását elmélyültebben is megvizsgálni, mert "a magány, szorongás, hiány, vágy, elhagyatottság" élménye alól valószínűleg egy kortárs költőnk sem kivétel, így költészetük nem az élmény ténye miatt lesz (ha lesz) karakterisztikus, hanem annak megragadása és közvetítések révén. Pilinszky színpadi műveinek a megítélésében is eltérő véleményen vagyunk: úgy gondolom, az életműben elfoglalt helyük jelentősebb, csak a rájuk fordított figyelmünk, energiánk bizonyult kevésnek eddig.

Amikor a kifogásokat sorra felvetem, nem arról van szó, hogy az életmű megértési nehézségeinek feloldását kérem számon e könyvön. Viszont úgy vélem, hogy szerzőnk szaktudása csak kifogástalan adatgyűjtő és leltárkészítő szakismeret (ezzel fontos szolgálatot tett!), ami az önálló, s fogékony értelmezést már nem helyettesíti. A problémák nyitvahagyása, a bizonytalanságok vállalása (az életmű korszakolási, értelmezési lehetőségei, a motívumok és a költői világkép módosulása, rokonítási-viszonyítási pontok megjelölésének kérdései, stb., éppúgy igazolnák, s nem csökkentenék Tüskés szakértelmét.

Ferencsik János egy alkalommal ezt nyilatkozta: "Szerintem a mindenkorai hallgatóságnak kell közel jutni a remekművekhez, vagyis felkészülten befogadni azokat." Nos, Tüskés akaratlan is éppen az ellenkezőjére tör, mert a fent említett kérdőjelek kitétele nélkül akarja a költőt hozzáférhetővé tenni az olvasók számára. Ha a bevezető részben dhajként megfogalmazott tárgyilagosság e könyvben meg is van, az eredmény mégis felemás. Igaz ugyan, hogy a Pilinszkyról való tárgyi ismeretünk bővült s helyenként pontosítást nyert, ám a költői világhoz nem kerültünk ennek arányában közelebb. Mindezt külön is aggasztóvá teszi, ha elgondoljuk, mennyi időt kell majd várnunk egy árnyaltabb monográfia megjelenéséig.